

Mokslininko intelektualinė lyderystė universitete: kas, kaip ir kodėl?

© Prof. dr. Vilma Žydzūnaitė

Edukologijos katedra, Socialinių mokslų fakultetas, Vytauto Didžiojo universitetas

Universitete dirbantys profesoriai nėra vieninteliai akademiniai darbuotojai, kuriuos galime vadinti intelektualiais lyderiais. Šiandien, individualistiniame, globaliame, konkurencingame pasaulyje profesorius labiau matomas ne daugiau, kaip akademinės karjeros lygmuo, statuso ir prestižo įtvirtinimas. Tai nėra pozicija, kuri reikalauja prisiimti papildomas atsakomybes. Veikiau turėtume kalbėti apie mokslininkus - asmenis, kurie vykdo intelektualinį darbą universitete, nes yra įgiję mokslininko statusui būtiną kvalifikaciją – Daktaro mokslo laipsnį. Tačiau turime pripažinti, kad mokslininkai - akademiniai žmonės - šiandien yra viena iš vis labiau marginalizuojamų grupių, atstovaujančių savitą kultūrą modernioje visuomenėje. Kodėl? Todėl, kad visuomenės mastu turime ir kitų lyderystę realizuojančių profesinių grupių, pavyzdžiui, žurnalistai, teisininkai, patarėjai, medijų komentatoriai. Tačiau nė viena iš šių grupių, išskyrus mokslininkus, nėra parengta adaptuoti kritinį ir nepriklausomą atstumą bei suteikti tyrimų įrodymais grįstą balsą savo analizei per mokslo, t. y. intelektualinę produkciją įvairiais formatais.

Internetinė skvarba žmonių gyvenimuose sąlygoja situaciją, kai bet kas gali formuoti grupes, tinklus, rašyti komentarus, t. y. tapti lyderiu, suteikdamas sau balsą konkrečioje srityje, temoje, problematikoje, formuodamas ir sekėjų gretas. Tai gali būti lyderystė, tačiau, ar tokia lyderystė yra intelektualinė? Intelektinis lyderis rodo išskirtinumą savo srityje, gebėdamas iškomunikuoti tyrimų įrodymais grįstas idėjas įvairiuose kontekstuose.

Šiandienos moderniame pasaulyje nemaža dalis mokslininkų patiria spaudimą iš aplinkos “profesionalizuoti” universitetus, kurie yra priversti skaidyti disciplinas. Šiame kontekste mokslininkai (nori to, ar nenori) priversti taikytis ir iškomunikuoti “specialisto” koncepciją, nors universiteto paskirtis yra rengti generalistą. Tokiame kontekste mokslininkas, priverstas prisitaikyti “prie bendrų tendencijų”, tampa visuomenei jau nebe intelektiniu lyderiu, o konformistu, kuris neatlaiko spaudimo ir “plaukia pasroviui”; kitoks “plaukimas” - “prieš srovę” - sąlygos pasekmes mokslininkui ir universitetui. Kodėl? Nes mokslininkas yra ne sau. Mokslininkas yra mokslui, universitetui, studentui, visuomenei.

Tyrimų temos diktuojamos iš aplinkos (verslas, socialiniai dalininkai, visuomenė, politika, fondai) ir asmeninės mokslininko tyrimų temos tampa “papildoma asmenine veikla” (hobiu), o reikalavimai mokslininko pozicijai auga (posovietinėse šalyse neadekvačiai gaunamam atlygiui). Tad mokslininko esmingoji tyrimo tema “pametama”, nors jos aktualumas tarptautiškai ir nacionaliniu mastu neišsemtas, bet mokslininkas turi veikti pagal institucijos strategijoje numatytas kryptis; nes mokslininko lojalumas pagal savo lojalumą įrodančius rodiklius yra atpažįstamas. Ar ir pripažįstamas? Tai būtų retorinis klausimas.

Ką veikia mokslininkas? Pateiksiu kelis pavyzdžių: i) kuria intelektualinius produktus – studijų programas (bakaluro, magistro, daktaro lygmenų), mokslo projektus, publikacijas, pranešimus, forumus, konferencijas, knygas, laidas, renginius, paskaitas, seminarus, praktikumus, debatus ir t.t.; ii) ugdo generalistus, būdami intelektualiaisiais mokymosi proceso instrumentais aukštajame moksle ir jo kokybės užtikrinimo raktiniais veikėjais; iii) prisideda prie nuomonių, besiremiančių demokratiškosios visuomenės ir žmogiškosiomis vertybėmis, formavimo ir t.t. Taigi, mokslininkas savo intelektualinį potencialą kryptingai įdarbina vardan visuomenės gėrio kūrimo visose sferose.

Ir, vis tik ... universitetiniame lauke esminis fokusas yra studentų skaičius, infrastruktūros klausimai ir politinį svorį turintis teiginys “studijų kokybė yra svarbi”, kuris susiaurinamas iki sujungimų, optimizavimų, kiekybinių rodiklių. Tuomet mokslininko-intelektualaus lyderio nuomonė “pametama” iš akiračio. Įveiklinami jau nebe intelektualiniai, o kiti mechanizmai, tik simbolinę reikšmę paliekant esminei universiteto misijai – kurti mokslą (intelektinį produktą plačiaja prasme), prisidėti prie intelektualų auginimo ir rengti holistiškai mąstantį generalistą.

Mokslininku - intelektiniu lyderiu - (iš)būti, (iš)gyventi - yra iššūkis ir prasmė, vertybė, tikslas tuo pačiu metu. Intelektinė lyderystė yra ne tas pats, kas akademinė lyderystė. Akademinė lyderystė

tiesiogiai siejasi su užimamu akademinio statusu universitete, o intelektualinė lyderystė “neprižišta” prie šio statuso. Akademinėje lyderystėje kalbama apie intelektualinę, emocinę, socialinę ir moralinę (vertybinę) dimensijas. Intelektinėje lyderystėje šalia šių dimensijų yra ir kiti komponentai:

i) Akademinė laisvė: būti kritiku (išsakyti atsakingai nuomonę) ir būti gynėju (mokslo srities, krypties, temos, metodologijos), o tuo pačiu išeiti iš komforto zonos savo specializuotoje mokslo kryptyje / temoje ir peržengti siauras mokslo ribas, gebant matyti savo mokslo kryptį / temą santykyje su kitomis kryptimis / temomis.

ii) Akademinės pareigos: mentoriaus, sergėtojo (mokslo vertybių), įveiklintojo, ambasadoriaus.

Intelektinė mokslininko lyderystė nėra fragmentuotas matymas asmens savybių ir pastangos išgryninti lyderystės tipą ir stilių, orientacija į optimizavimą. Toks intelektualinės lyderystės matymas panaikina “intelektualumo” komponentą, fokusuojasi į kietąjį verslumą grįstą menedžerizmą bei fragmentaciją ir sekuliarizaciją.

Atlikus kokybinius ir kiekybinius tyrimus Lietuvos mokslininkų bendruomenėje (projekto MIP-026/2016 sąraigoje), išryškėjo kas svarbu mokslininkams.

Kokie kasdienės mokslininko intelektualinės lyderystės komponentai?

1. **Tobulinimasis** (asmeninis reguliarus mokymasis; lavinimasis dėl žinių plėtos tyrimo fenomeno klausimu).
2. **Prasmė** (mokslo problemų paieškos atliepiant visuomenės poreikį spręsti problemas, žinoti giliau; mokslo produkcijos rengimas realizuojant save).
3. **Harmonizavimas** (lojalumas aukštosios mokyklos strategijai; priklausomumas nuo daugiakrypčių veiklų universitete).
4. **Kokybės siekimas** (bendras veikimas su kolegomis; atrama į esminius universiteto veiklos principus).
5. **Tęstinumas** (pasirinktos krypties / temos tyrimai; dalyvavimas tiksliniuose mokslo renginiuose).
6. **Prisistatymas / sklaida** (einamųjų mokslo veiklų iškomunikavimas; asmeninės mokslininko reputacijos plėtra).
7. **Ekspertavimas** (mokslo produkcijos vertinimas; apibrėžimas vykdyti tyrimus pagal turimą mokslinę ekspertizę).
8. **Tinkliavimas** (dalyvavimas moksliniuose tinkluose; mokslininkų telkimas į validžias mokslo temas; tarpdisciplininių ir tarporganizacinių tinklų kūrimas).
9. **Atradimas** (mokslo informacijos stebėseną; mokslo idėjų iškilimas dermeje su praktika; tyrimų įrodymais grįstų sprendimų pritaikymas praktikoje; naujų idėjų vystymas; tyrimų idėjų iškilimas, remiantis tarptautine patirtimi; tyrimo objekto atpažįstamumas; aiškumas ir objekto pasirinkimas tarpdisciplininiuose tyrimuose; asmeninių ir bendrųjų žinių lobyno plėtra, konsultuojant kitus).
10. **Indėlis** (vertė praktikai per tyrimų rezultatus; akademinio darbo praturtinimas universitete empirine mokslininko patirtimi; studentų intelektualinių pajėgumų įveiklinimas; eksperimentavimas vardan praktikos tobulinimo).
11. **Bendradarbiavimas** (mokslo kompetencijų įgijimas; tyrimo planavimas konsensuso principu komandoje; kiekvieno mokslininko asmeninis mokslo indėlis dirbant komandoje).
12. **Pritaikomumas** (nuolatinis mokslo įgūdžių praktikavimas; įgytos tarptautinės patirties pritaikymas; taikomųjų tyrimų vykdymas, testuojant praktikoje teorines idėjas).
13. **Dalyvavimas** (tarptautinis bendradarbiavimas).
14. **Nuoseklumas** (ištikimybė tyrimo temai; atsakomybė už rezultatus per nuolatinį tobulinimą; atkaklumas, siekiant rezultatų; specifiniai įsipareigojimai konkrečiose tyrimų stadijose).

15. **Erdvės tyrimams plėtra** (technologinis ir komunikacinis komfortas; mokymasis bendradarbiaujant su studentais).
16. **Materialumas** (mokslo produkcijos rengimas; vertingų idėjų iškomunikavimas publikacijose; įsiveiklinimas per publikacijas; publikacijų procesinis planavimas).

Kokie trikdžiai įvardijami mokslininkų, realizuojant intelektinę lyderystę aukštajame moksle?

- **Laikinumas** (laiko panauda ne mokslo veikloms; biurokratiniai kliuviniai; laiko skyrimas universiteto bendrosioms veikloms).
- **Pesimizmas** (mokslinių ambicijų transformacija į konsultavimus ir ekspertizes; vienišumas mokslo idėjose).
- **Balansavimas** (pedagoginių veiklų perkrova, ribojant koncentravimąsi į mokslo veiklas).
- **Kompleksiškumas** (veiklų multifunkciškumas).

Kodėl mokslininkai lieka aukštajame moksle?

- **Pasitenkinimas** (savęs atradimas vykdant mokslo tyrimus).

Šie ir kiti klausimai buvo diskutuojami 2017 m. vasario mėn. 9 d. VDU Mažojoje salėje vykusiame Žinių forume „Mokslininko intelektinė lyderystė universitete: (pa)stebima, (į)vertinama, (su)/(pa)laikoma?“.

Pranešimuose buvo iškomunikuoti tokie klausimai: Mokslininko veiklos iššūkiai Lietuvoje akademinio laisvės principo kontekste (prof. dr. J. Kiršienė, VDU), Kaip susigrąžinti intelektualams lyderystę Lietuvoje? (Dr. M. Adomėnas, LR Seimas), Mokslininkas ir mokslininkų bendruomenė: kas esame ir kur einame? (Prof. Dr. A. Krupavičius, VDU), Mokslininko intelektinė lyderystė universitete: kas, kaip ir kodėl? (Prof. Dr. V. Žydžiūnaitė, VDU), Doktoranto lūkesčiai moksliniam vadovui (V. Jurgilė, VDU), Mokslininko vaidmuo inovacijų kūrimo ir diegimo procese (Prof. Dr. D. Milčius, VDU), Moterys lyderės aukštajame moksle: ar jos vertos aukščiausių vadovavimo pozicijų? (Dr. A. Stelmokienė, VDU), Moterų lyderystė akademijoje: liberalaus posūčio aukštajame moksle iššūkiai (Prof. dr. N. Mažeikienė, VDU). Per 60 forume dalyvavusių tyrėjų, mokslininkų, doktorantų atstovavo universitetus, kolegijas, profesines mokyklas, tyrimus vykdančias įmones, kultūros ir meno organizacijas, asociacijas.

Tai pirmasis forumas - intelektinis produktas - Lietuvoje per visą atkurtos nepriklausomybės laikotarpį, vertas mokslininko-intelektinio lyderio stovėsenos. Jame atkreiptas dėmesys į mokslininko-intelektualo būtį aukštajame moksle. Šis forumas yra VDU Edukologijos katedros mokslininkų intelektinė, tęstinumą (nacionalinį ir tarptautinį) turinti inovacija, grįsta empirinių tyrimų rezultatų įrodymais.